

*Zoran Đurđević
Slaviša Vuković
Nenad Radović

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Sažetak: Rad pored uvoda i zaključka čine tri logički povezana dela. U uvodu je dat kratak osvrt na etimološko značenje termina „ulična kriminalna grupa“, „gang“ i „banda“. U prvom delu „Pojam i karakteristike uličnih kriminalnih grupa“, autori su svoj predmet istraživanja usmerili na prikaz različitih definicija uličnih kriminalnih grupa, njihovih osnovnih karakteristika, kao i prezentaciju rezultata različitih studija o broju i karakteristikama uličnih kriminalnih grupa u Evropi i SAD-u. Polazeći od hipoteze da je nasilje bitno obeležje uličnih kriminalnih grupa u drugom delu je dat prikaz pojava oblika krivičnog dela ubistva koja se vrše od strane njihovih članova. U ovom delu autori su se osvrnuli i na opis načina izvršenja i principe koji se mogu koristiti u analizi posledice i izvođenju zaključaka o elementima profila nepoznatog učinioca izvršenog ubistva. Logično, na kraju, prezentovani su modeli programa za prevenciju uključivanja mladih u bande Nacionalnog centra za prevenciju kriminala u Kanadi. U zaključku, iznete su osnovne informacije o problemu uličnih kriminalnih grupa u Republici Srbiji.

Ključne reči: ulične kriminalne grupe, nasilje, ubistva, prevencija

1. Uvod

Definicija otkriva sadržaj pojma. Sadržaj pojma čine neophodna, bitna obeležja predmeta, odgovor na dva gnoseološka zadatka: 1) određenje suštine predmeta, odgovor na pitanje šta je određeni predmet; 2) razgraničenje konkretnog predmeta od svih drugih njemu sličnih predmeta (Vodinelic, 1993). Definisanje šta se podrazumeva pod terminima „ulična kriminalna grupa“, „gang“ ili „banda“ je od ključnog značaja za naučnu analizu etioloških i fenomenoloških karakteristika krivičnih dela koja oni vrše i profila njihovih učinilaca. „Gang“ je termin iz

* E-mail: zoran.djurdjevic@kpa.edu.rs

engleskog jezika kojim se označava organizovana grupa tri ili više lica, najčešće maloletnika, čiji je cilj asocijalno ponašanje, vršenje krivičnih dela. Slično značenje ima francuska reč „bande“ i italijanska „banda“, koja označava grupu razbojnika, lopova, razbojničku, rđavu družinu (Klajn & Šipka, 2010).

Rezultati istraživanja doveli su do formiranja opšteg stava da je osnovno obeležje članova uličnih kriminalnih grupa nasilničko ponašanje. Postoji veliki rizik da agresivni i nasilni adolescenti postanu deo kolektiviteta kojeg nazivamo ulične kriminalne grupe ili problematične adolescentske grupe. Činjenica je da takve grupe same promovišu nasilje, nasilje je simbol takvih grupa, sredstvo za ostvarenje ciljeva, vršenje krivičnih dela i zaštitu teritorije (Decker & Van Winkle, 1996; Klein, 1995; Klein, Weerman & Thornberry, 2006).

Poseban problem predstavlja povećanje broja uličnih kriminalnih grupa, a samim tim i krivičnih dela sa elementima nasilja koja one vrše. Na porast broja uličnih bandi u Evropi ukazuju Malcolm, Frank i Terence (2006). Trend povećanja broja uličnih kriminalnih grupa registrovan je i u SAD-u (National gang threat assessment, 2009).

Nasilje kao problem se ne rešava nečinjenjem, nečinjenje je odraz nepostojanja svesti o problemu ili znanja za njegovo rešavanje. Uspeh je direktno povezan sa našom posvećenošću i mogućnosti da izgradimo sistemski pristup, sa jasnom podelom odgovornosti u prevenciji i represiji krivičnih dela sa elementima nasilja (Đurđević & Kolarević, 2011).

2. Pojam i karakteristike uličnih kriminalnih grupa

Za objektivnu analizu uličnih kriminalnih grupa neophodno je ukazati po čemu se one razlikuju od drugih kriminalnih grupa, tačnije kriterijume na osnovu kojih se jedna grupa može klasifikovati kao ulična kriminalna grupa, gang.

Na početku analize potrebno je istaći da postoje izvesne razlike između gangova u SAD i Evropi. Isto tako, potrebno je napomenuti da je u SAD realizovan daleko veći broj istraživanja čiji predmet su bile ulične bande i njihova istorija. Drugo, američki istraživači su uspeali tokom skoro jednog veka da postignu dogovor o jedinstvenoj definiciji uličnih bandi. Kancelarija za maloletničko pravosuđe i prevenciju delinkvencije ministarstva pravde SAD, bande mladih definiše kao samo-oformljena udruženja vršnjaka koja imaju: ime; prepoznatljive simbole; liderstvo-vođu; geografsku teritoriju; stalni obrazac sastanaka; i kolektivno (grupno) preduzimanje akcija u obavljanju nelegalnih aktivnosti“ (Howell, 1997).

U konvencionalnim rasparavama, ulične bande u SAD se definišu kao brojni, dobro organizovani subjekti koji mogu da kontrolišu kvartove, delove grada naseljene siromašnijom populacijom. Realizovana istraživanja ukazuju da se ulične kriminalne grupe formiraju i u skladu sa etničkim principom (afro-amerikanci, azijati, itd.). Malcolm i Terence ističu da se o karakteristikama gangova često izvode zaključci samo na osnovu policijskih i medijskih izveštaja o gangovima u Los Anđelesu i Čikagu. Imena nekih od tih gangova su široko poznata: „Crips“, „Bloods“, „Latin Kings“, „Black Gangster Disciples“. Međutim, karakteristike ovih uličnih grupa ne poseduje većina gangova u SAD, a još manje u Evropi.

Na osnovu prikupljenih podataka o uličnim kriminalnim grupama u Velikoj Britaniji i drugim evropskim državama, u Velikoj Britaniji je predloženo da se kao relevantna usvoji sledeća definicija: Relativno trajna, grupa mladih čije aktivnosti su pretežno vezane za ulicu i koja: 1) se vidi (i koju drugi vide) kao primetnu grupu, 2) koja učestvuje u nizu kriminalnih aktivnosti i nasilju, 3) identifikuju sa određenom teritorijom ili čije su kriminalne aktivnosti karakteristične za određenu teritoriju, 4) imaju neki oblik identifikovane organizacione strukture, i 5) u sukobu su sa drugim, sličnim bandama (A Policy Report by the Gangs Working Group, 2009). Sličnu definiciju daje i Pitts, po kome je gang ili ulična kriminalna grupa, grupa udruženih pojedinaca sa identifikovanim rukovodstvom i unutrašnjom organizacijom, koja se identifikuje sa određenom teritorijom u zajednici koja se nastoji kontrolisati, i čiji su članovi angažovani bilo pojedinačno ili kolektivno u vršenju nasilja ili drugih oblika nezakonitog ponašanja (Pitts, 2008).

Analizirajući karakteristike uličnih kriminalnih grupa u Evropi, Klein i Maxson kao kompromisnu definiciju, šta se podrazumeva pod uličnom bandom, navode (Eurogang Network criteria): *Ulične bande (ili problematične omladinske grupe koje korespondiraju sa uličnim bandama) su dugotrajne, grupe mladih čiji identitet uključuje umešanost u nezakonite aktivnosti koje se preduzimaju na ulicama.*

Ova definicija se koristi u gotovo svim evropskim istraživanjima uličnih kriminalnih grupa. Suštinu ove definicije čini pet opštih karakteristika: dugotrajnost, orjentisanost na ulice, mladost članova, identitet grupe i nezakonite aktivnosti. Sve ostale karakteristike mogu se smatrati deskriptivnim varijablama pre nego bitnim elementom definicije, a to su: obrasci starosti, pol i etnička pripadnost, posebne indicije kao što su odeća, argo, tetovaže, amblemi, strukturni problemi kao što je postojanje subgrupa, liderstvo, veličina, ime bande.

Termin „dugotrajna“ je nejasan, kao smernica može se koristiti vremenski period od nekoliko meseci. Dugotrajnost se odnosi na grupu, koja opstaje uprkos promenama članova, koji se mogu menjati. Najveći broj evropskih uličnih grupa traje od 10 do 15 godina. Samo u Kazanju postoji izveštaj koji ukazuje na grupu koja traje preko 20 godina. Termin „mladost“ može da bude dvosmislen. Većina članova su adolescenti ili se nalaze u ranim dvadesetim godinama. Termin „nezakonite“ znači vršenje krivičnih dela i prekršaja. „Identitet“ se odnosi na grupu, a ne na pojedinca (Klein & Maxson, 2006).

Članovi ovih kriminalnih grupa krivična dela vrše na ulici, parkovima, parkinzima, tržnim centrima i drugim sličnim mestima.

Pored toga, ovom definicijom se pravi razlika između uličnih i drugih kriminalnih grupa, kao što su zatvorske bande, bande motociklista, terorističke grupe, narko bande. Ona takođe odvaja ulične bande od mnogobrojnih formalnih i neformalnih omladinskih grupa koje karakteriše predadolescentski i adolescentski period. (Klein, Weerman. & Thornberry, 2006).

Veliki broj istraživačkih studija ukazuje da su članovi uličnih kriminalnih grupa muškarci starosti u proseku između 12 i 21 godine. Registrovano je i povećanje broja devojaka koje postaju članice ovih grupa. Najveći broj evropskih uličnih bandi ima 50 ili manje članova. Do istog rezultata došlo se realizacijom studije samooptuživanja (International Self-Report Delinquency-ISRD), u okviru koje su anketirana lica od 14-21

godine u 11 evropskih država. Prednost ovog istraživanja je gotovo identičan instrument istraživanja koje su koristile države. Podaci u izveštaju se zasnivaju na šest elemenata: nošenje oružja, upotreba pretnje, učešće u neredima ili grupnim tučama na javnom mestu, telesno povređivanje člana porodice, telesno povređivanje nekog ko nije član porodice, povreda nekog upotrebom vatrenog oružja (Junger-Tas, et al, 1994.).

Na osnovu ankete sprovedene 2004. godine (The Home Office's Offending, Crime and Justice Survey, OCJS), izvedena je procena da je 6% mladih starosti od 10 do 19 godina član neke bande („delinkventske omladinske grupe“). Ovaj broj se razlikuje ukoliko se kao relevantan kriterijum uzme kako anketirano lice definiše sopstveni status, po čemu 10 % su sebe definisali kao člana bande. Kada uzmemo u obzir prethodno pomenute kriterijume (Eurogang Network criteria), da takva grupa mora imati najmanje jednu strukturalnu funkciju, samo se 2% ispitanika može kategorisati kao članovi gangova. Prema podacima ankete OCJS, oko 90 % gangova broji između 6 i 50 članova. Bitan element profila mnogih članova gangova su: nasilje u porodici, bilo da su ga doživeli kao svedoci ili žrtve i loše roditeljstvo, posebno nedostatak roditeljskog nadzora (*A Policy Report by the Gangs Working Group*, 2009). Za mlade, koje karakteriše agresivnost i nasilje, postoji veća verovatnoća da postanu članovi uličnih bandi.

Osnovne karakteristike 15 registrovanih bandi u Mančesteru (Bullock & Tilley, 2002) su sledeće:

1) Postoje razlike u strukturi, poreklu, aktivnosti i organizaciji četiri najpoznatije bande u Južnom Mančesteru, iako su svi članovi uključeni u širok spektar kriminalnih aktivnosti.

2) Članstvo bandi čini mešavinu lica istog uzrasta lokalnih grupa, prijateljstva i krvnih srodnika.

3) Kriminalno ponašanje uključuje krivična dela povezana sa narkoticima ali i krivična dela nasilja, koja su samo jedan od elemenata po kojima se prepoznaju.

4) Stopa hapšenja članova bandi ima tendenciju pada sa godinama starosti.

5) Bande u Južnom Mančesteru su ne tako čvrsto (labavo) povezane sa teritorijalnom zonom.

6) Savezi se ponekad formiraju između nekih bandi, ali sukob je endemski i lako se aktivira.

7) Nošenje oružja od strane članova najmanje služi za zaštitu, obaveštajni izveštaji policije ukazuju da je nošenje oružja deo simbolike i instrument za izvršenje krivičnih dela sa elementima nasilja.

8) Postoje jake norme unutar grupa koje utiču na nekoperativnost u policijskim istragama vezanim za pucnjave između bandi, posebno pružanju dokaza, koji podrivaju uspešno krivično gonjenje učinilaca.

U Evropi, ulične bande se često sastoje od etničkih ili nacionalnih manjina, što je odraz imigracija i obrazaca ponašanja u tim zemaljama. Autohtone ulične bande su registrovane u Holandiji, Norveškoj, Danskoj, Nemačkoj, Rusiji i Italiji. Pored njih u Evropi su registrovane i grupe koje se sastoje od: Alžiraca, Marokanaca, Turaka, Indijaca, Pakistanaca, Jamajčana, Kineza i Albanaca (Klein, Weerman. & Thornberry, 2006).

Maxson i Klein su na osnovu šest strukturnih karakteristika (veličine, postojanja podgrupa, starosti članova, vremena postojanja, teritorijalnosti i kriminalne svestranosti) sve ulične kriminalne grupe podelili na pet tipova: tradicionalne, neotradicionalne, ulične kriminalne grupe koje vrše različita krivična dela, koje su specijalizovane za konkretna krivična dela i kriminalne grupe čiji članovi imaju istu identifikacionu karakteristiku (na primer, nacionalnost). Ovih pet tipova uličnih kriminalnih grupa obuhvataju od 75% do 95% svih američkih uličnih bandi. Preliminarna analiza evropskih izveštaja o uličnim kriminalnim grupama pokazuje da se ova tipologija može koristiti i u Evropi, iako postoje razlike u proporcijama ovih pet formi u odnosu na američku sliku uličnih kriminalnih grupa (Maxson & Klein, 1995, Klein & Maxson, 2006).

Prema Maxson-Klein tipologiji, dominantan oblik u Evropi i SAD su ulične kriminalne grupe koje vrše različita krivična dela. To je pretežno grupa adolescenata, koja traje od 10 do 15 godina i ima 10 do 50 članova. Njihov kriminalni obrazac ponašanja je svestran. Prema prisutnosti, sledeća najčešće registrovana ulična kriminalna grupa u Evropi je specijalizovana, sa manjim brojem članova, ali u proseku starijih, koja je svoju kriminalnu delatnost usko definisala na mali broj krivičnih dela. U ovu grupu spadaju skinhedsi i grupe koje uglavnom vrše krivična dela imovinskog kriminaliteta, sa elementima nasilja ili distribuciju narkotika.

Tradicionalni ili neotradicionalni tip ulične kriminalne grupe, koje su uobičajene u SAD, još uvek se retko pojavljuju u Evropi (registrovani su u Mančesteru, Oslu i Kazanju). One podsećaju na stereotipe američkih uličnih kriminalnih grupa. To su velike, multiregionalne grupe u okviru kojih postoje podgrupe na osnovu starosti ili prebivališta. Po svom profilu one su teritorijalne i sa raznovrsnim kriminalnim obrascima.

U SAD istraživači su registrovali tri osnovne vrste kriminalnih grupa: ulične bande, zatvorske bande i moto-bande koje se bave vršenjem krivičnih dela (OMG-outlaw motorcycle gangs). U Izveštaju o nacionalnoj proceni pretnje od bandi, u odnosu na područje koje jedna kriminalna grupa zauzima konstatovano je da (National gang threat assessment, 2009):

1) Trenutno, na nacionalnom nivou u SAD je registrovano 11 uličnih bandi, sa saradnicima i članovima i u drugim državama. Nacionalne bande obično imaju nekoliko stotina do nekoliko hiljada članova širom zemlje, koji posluju u više regiona.

2) Ulične bande na regionalnom nivou sve više distribuiraju drogu na veliko. Registrovano je najmanje pet takvih uličnih bandi (Florenca 13, Fresno Bulldogs, Latin Disciples, Tango Blast i United Blood Nation). Tipično, na regionalnom nivou bande imaju od nekoliko stotina do nekoliko hiljada članova. Pored toga, bande na regionalnom nivou mogu imati neke članove u inostranstvu.

3) Lokalne ulične bande, koje se nazivaju i bande iz susedstva svoje aktivnosti su usmerile na formiranje dilerske preže za prodaju narkotika. Trenutno, većina uličnih bandi su na lokalnom nivou, bande koje krivična dela vrše na konkretnom području, lokacijama. Lokalne ulične bande obično broje od tri do nekoliko stotina članova. Većina ovih bandi vrše različita krivična dela, uključujući i prodaju narkotika.

Kriminalna grupa ima lidera koji izdaje naređenja i uzima najveći deo novca dobijenog od kriminalnih aktivnosti. Članovi bandi se raspoznaju po načinu odevanja, frizurama i tetovažama kao identifikacionim znakovima. Mnoge ulične grupe imaju svoje ime, logo ili neki drugi identifikacioni znak. Za svaku grupu su karakteristični posebni oblici komunikacije, odnosi u grupi i sa licima van grupe. Žrtve takvih bandi mogu biti pripadnici određenih manjina, zastupnici određenih stavova ili u okviru grupe posebnih vrednosti (Douglas, Burgess, Burgess, & Ressler, 2006). U skladu sa ovim kriterijuma za nas su karakteristični grupe skinhedsa. Pored toga, članovi različitih uličnih kriminalnih grupa dele i neke zajedničke vrednosti. To je pre svega jako izgrađeno osećanje pripadnosti grupi, svest o potrebi poštovanja pravila grupe i solidarnost među članovima grupe.

U Glazgovu, sa populacijom od oko 600.000 stanovnika, registrovano je oko 100 bandi, a u Londonu sa 7,5 miliona stanovnika 171 banda. (A Policy Report by the Gangs Working Group, 2009). Naravno, ovde treba imati u vidu da broj bandi zavisi od korišćene definicije, odnosno njenih kriterijuma za kategorizaciju jedne grupe u uličnu grupu, bandu.

Programom „Home Office“ predviđeno je 18 miliona funti za prevenciju u periodu od 2011-2013 (Home Office, 2011), koja su prvenstveno usmerena na London, Mančester i Zapadni Midlend, u cilju rešavanja problema nasilja mladih. Deo sredstava je takođe posvećen lokalnim programima širom zemlje kako bi se sprečilo povređivanje nožem i nasiljem uličnih bandi. U cilju objektivnije analize, Aleasha smatra da policija treba da uvede posebne evidencije za registrovanje krivičnih dela izvršenih od strane grupa, što će pomoći u efikasnijoj usmerenosti resursa policije (Aleasha, 2011).

U skladu sa procenom (National Gang Threat Assessment) za 2011. godinu koji je izrađen od National Gang Intelligence Center (NGIC), oko 1,4 miliona lica su članovi više od 33.000 bandi u SAD. U Los Anđelesu u 2006. godini registrovano je 463 ovakve bande.

3. Nasilje uličnih kriminalnih grupa

U vremenskom periodu od 2003. do 2008. godine u Los Anđelesu, Oklahoma Sitiju, Long Bidžu, Ouklendu i Nju Džerziju, ulične kriminalne grupe su izvršile 856 ubistava od ukupno 2933 (2.077). Da bi bliže identifikovali karakteristike ovih ubistava uzećemo podatke o ubistvima izvršenim na području Los Anđelesa u periodu od 2006. do 2008.): kao sredstvo izvršenja u 95,8% korišćeno je vatreno oružje, u 64,7% ubistvo je izvršeno na ulici; u 40,1% slučajeva ubistva su vršena u popodnevnom i večernjim časovima (17,00-23,59) a noćnim 31,9%. (00,00-6,59); u toku vikenda, subotom i nedeljom je izvršeno 40,09% ubistava. Ubistvo je drugi vodeći uzrok smrti među osobama starosti od 15-24 godina u Sjedinjenim Državama (A Policy Report by the Gangs Working Group, 2009). Posebno zabrinjava činjenica da procentualna zastupljenost ubistava povezanih sa uličnim kriminalnim grupama u ukupnom broju ubistava raste. Na primer, 1985. godine 20,5% ubistava je bilo povezano sa bandama, a 2001. godine čak 54,9%. Prema Odeljenja za

ubistava Los Anđelesa 42 % svih ubistava izvršenih u okrugu Los Anđelesa je povezano sa bandama (Los Angeles County Sheriff's Department Homicide Bureau).

Ubistva izvršena od strane članova uličnih kriminalnih grupa se razlikuju od ubistava izvršenih od strane lica koja nisu njihovi članovi: članovi ganga ubistva vrše u saučesništvu (66% prema 13%); sredstvo izvršenja je vatreno oružje (76% prema 18 %); ubistva su povezana sa trgovinom narkoticima (62% prema 9%). Najčešći razlozi nasilja američkih bandi su rivalstvo i teritorijalni sporovi povezani sa trgovinom drogom (Malcolm, Frank, & Terence, 2006).

Najčešće žrtve ubistava uličnih kriminalnih grupa su članovi iste kriminalne grupe kojoj pripada i učinilac (učinioci) i članovi druge, konkurentske kriminalne grupe. Međutim, ne treba zaboraviti ni ubistva u toku izvršenja krivičnog dela (kojima se otklanja prepreka za izvršenje ili ubija potencijalni svedok koji je se zatekao na mestu izvršenja), kao ni ubistva kojima se želi sprečiti postupak dokazivanja protiv članova kriminalne grupe. Konkretnije, ulične kriminalne grupe promovišu nasilje, nasilje je sredstvo koje se koristi u izvršenju krivičnih dela, disciplinovanju svojih članova, odbrani svoje teritorije i sprečavanju dokazivanja.

Cilj ubistva izvršenog u toku izvršenja drugog krivičnog dela je sticanje materijalne dobiti. U ovu grupu spadaju ubistva koja ulične kriminalne grupe izvrše u toku izvršenja pre svega razbojništva i razbojničke krađe, odnosno ubistvo lica prema kojima je primenjena sila da bi se oduzela ili zadržala u svom pritežanju tuđa pokretna stvar. Međutim, ovde treba razlikovati i ubistva kojima se omogućava vršenje takvog krivičnog dela. Ovu grupu ubistva za cilj ima izvršenje drugog krivičnog dela. Dragana Kolarić kao primere ovog ubistva navodi ubistvo vaspitačice u vrtiću kako bi se kidnapovalo dete, ubistvo supruga da bi se silovala žena (Kolarić, 2008). Ubistvo je rezultat panike, konfuzije i impulsivnosti do kojih dolazi kada se član kriminalne grupe nađe u neočekivanoj i po njega stresnoj situaciji. Učinilac žrtvu doživljava kao pretnju uspešnom izvršenju krivičnog dela čiji je cilj pribavljanje protivpravne imovinske koristi. Pored toga, u ovu grupu spada i ubistvo otetog lica za koje nije plaćen traženi iznos ili nisu poštovana tražena pravila u toku plaćanja i primopredaje otetog lica. Za Douglasa i saradnike, primarni motiv ovih ubistava je imovinska korist dok ubistvo predstavlja sekundarni motiv (Douglas et al., 2006).

U okviru iste kriminalne grupe nasilje, ubistvo je i sredstvo za disciplinovanje, kažnjavanje nedisciplinovanih i neposlušnih. Ubistvo lica zbog prekršenih pravila ponašanja za cilj ima disciplinovanje svih koji mogu prekršiti uspostavljena pravila. Ova ubistva su često povezana sa trgovinom narkoticima, funkcionisanjem narko-tržišta. Prekršaj se može sastojati u zadržavanju jednog dela novca koji po definisanim ulogama ne pripada njemu, krađi od kupaca ili na neki drugi način pravljenju opstrukcije. Ova interna pravila najčešće krše dileri.

Motiv ubistva člana sopstvene kriminalne grupe, može biti poseban vid disciplinovanja (zaštita informacija o kriminalnim aktivnostima grupe), kao što je eliminisanje informatora (saradnika policije). *Informator* (saradnik) je lice koje je uključeno u kriminalne aktivnosti i koje informacije o nedozvoljenoj proizvodnji i trgovini narkoticima i licima uključenim u celokupan posao prenosi policiji.

Nekada nasilje pretstavlja kaznu za neuspeh članova, što je karakteristika Meksičkih kriminalnih organizacija (na primer, otmice, mučenja članova čije su pošiljke narkotika konfiskovane na američkoj granici). Međutim, ne treba zaboraviti ni ubistva čiji je cilj preuzimanje kontrole od strane sukobljenih frakcija u okviru iste kriminalne grupe. Tada se nastoji ubiti vođa kriminalne grupe. Ubistvo može izvršiti član jedne frakcije ili za to može biti angažovano lice koje nije član kriminalne grupe (naručena, plaćena ubistva) ili druga kriminalna grupa.

Ubistvo može biti posledica povrede teritorije od strane predstavnika druge ulične kriminalne grupe. Kako smo već rekli, ove kriminalne grupe se formiraju na području jedne teritorije, kao zone svoje odgovornosti, koju štite od pripadnika gangova sa susjednih teritorija. Do oružanih sukoba dolazi kada nastane konflikt oko teritorije. Usled jačanja, gang nastoji da zonu svog uticaja proširi na susjedne teritorije koje su pod kontrolom drugog ganga, što po pravilu dovodi do sukoba. Eliminacija konkurencije, potreba za proširenjem zone uticaja i kontrole kriminalnih aktivnosti (na primer, tržišta narkoticima), čiji je cilj uvećanje profita uvek dovodi do obračuna, koji za posledicu imaju ubistvo jednog, a često i više članova konkurentskih kriminalnih grupa. U zavisnosti od izabrane strategije, često meta napada je vođa konkurentske kriminalne grupe. Polazna osnova ove strategije je da će se grupa najpre dezorganizovati i nad njom preuzeti kontrola ukoliko se ukloni njen prvi čovek. Učinioci i žrtve ovih ubistava obično su dobro poznate policiji i već su registrovani kao izvršioc i krivičnih dela, to su članovi tih grupa.

Posebna vrsta ubistava je ubistvo čiji je cilj sprečavanje dokazivanja krivičnih dela, ubistvom pripadnika policije, tužilaštva, suda i drugih kojima su poznate relevantne informacije za postupak dokazivanja. U ovu grupu ulaze i svedoci, veštaci i sva druga lica koja mogu dati doprinos dokazivanju ilegalne trgovine narkoticima.

Ukoliko se navedenim ubistvima želi poslati poruka najčešće se za mesto izvršenja bira javno mesto. Posle ubistva učinioci ne uništavaju tragove krivičnog dela, mesto izvršenja ostaje nepromenjeno, odnosno radnja fingiranja izostaje. U preduzimanju radnje učestvuju veći broj lica, u kome se koristi veliki broj različitog vatrenog oružja, uključujući i automatsko, što za posledicu ima veliki broj povreda na žrtvama, povreda koje su nesrazmerne cilju koji se želeo postići (ispoljena velika destruktivnost). S obzirom da se ubistva vrše najčešće na javnim mestima, gde ima veći broj lica, nisu retke ni slučajne žrtve. Učinilac u žrtvu često isprazni ceo okvir. Rane koje za uzrok imaju smrt obično se nalaze u predelu glave ili grudi. Posle ubistva mesto izvršenja ostaje u neredu, bez brige o telu žrtve (žrtava). Telo se najčešće ne skriva, čak može biti ostavljeno u položaju kojim se želi poslati neka poruka. Nekada se na mestu izvršenja ostavljaju takvi tragovi koji imaju za cilj da istragu usmere na članove druge kriminalne grupe. Ukoliko je član konkurentske kriminalne grupe prethodno otet, tada se na telu nalaze rane koje ukazuju na metodologiju mučenja, gde se prvo puca u ruke, noge, kolena, a zatim u grudi i glavu. Pored toga, na telu se mogu naći povrede koje ukazuju na prisustvo rituala koji ukazuje na osvetu. Posebno veliki broj ubistava povezanih sa narko-tržištem vrši se u Meksiku (Izvor CRS Report for Congress-Mexico: Issues for Congress, February 15, 2012).

Pored nasilja povezanog sa trgovinom narkoticima došlo je do povećanja i drugih krivičnih dela organizovanog kriminala. Prema poslednjim procenama, broj

otmica od 2007. godine je porastao za 188%, oružanih pljački za 47% a iznuda za 101% . (CRS Report for Congress, 2012: 8-9). Prema izveštajima National Drug Intelligence Center (NDIC) i National Drug Threat Survey (NDTS), kriminalne bande u SAD vrše 80 % svih krivičnih dela u mnogim zajednicama.

4. Modeli programa za prevenciju uključivanja mladih u bande

U prikazu modela programa za prevenciju kriminala koji je objavio Nacionalni centar za prevenciju kriminala u Kanadi navedena su tri programa za sprečavanje uključivanja mladih u bande i to: "Prekidanje kruga" (*Breaking the Cycle*), "Prekid paljbe u Čikagu" (*Chicago Ceasefire*) i "Iskorenjivanje i zasejavanje" (*Weed and Seed*) (National crime prevention centre, 2011). Ciljna grupa kod programa "Prekidanje kruga" su mladi kod kojih postoji rizik učešća u bandama uzrasta od 15-26 godina, članovi bandi i bivši članovi, trenutno nezaposleni i oni koji ne pohađaju školu, posvećeni aktivnom učešću u programu. Cilj program je smanjivanje agresivnosti, zloupotrebe supstanci, nezaposlenosti i negativnog uticaja vršnjaka i povećanje prosocijalnog angažovanja u zajednici. Program obuhvata intenzivni lični razvoj od 2-3 nedelje kroz učenje različitih tema, npr. muška dominacija i nasilje, razvoj veština komunikacije i interpersonalnih odnosa. Tokom jedne nedelje razvijaju se individualni planovi, a mladi sami ocenjuju svoj napredak u programu, tako da se na kraju evaluacije biraju učesnici za Program mladih vođa ambasadora i zapošljavanje koji traje 25 nedelja i ograničen je na dve grupe po 25 članova i 28 nedeljnih sesija. U ovoj komponenti mladi učestvuju u sesijama za sticanje socijalnih, kognitivnih, bihevioralnih i moralnih veština, predstavljaju sebe vršnjacima u školi, porodicama, grupama u zajednici i medijima s ciljem podizanja svesti rizične populacije i opšte javnosti o opasnostima članstva u bandi. Evaluacija programa 2003-2004 godine pokazala je da je od 14 mladih program uspešno završilo 11 i oni su se vratili u školu ili na tržište rada, a sproveli su i 114 prezentacija u zajednici i školama koje su imale značajan uticaj na stanovnike i mlade. Program se sada sprovodi prema 303 mlade osobe (207 muškog pola), a nakon 28 nedelja program je završilo 74% lica.

Program "Prekid paljbe u Čikagu" (National crime prevention centre, 2011) usmeren je ka mladima uzrasta 16-25 godina u visokom riziku učešća u bandama i deo je Projekta Čikaga za prevenciju nasilja. Program obuhvata rad sa partnerima zajednice, grade, države i federacije u smanjivanju broja ranjavanja i ubistava u Čikagu. Mladi u programu moraju ispunjavati najmanje 4 uslova, kao što su: uzrast od 16-25 godina, da su ranije hapšeni i bili u zatvoru, da su bili žrtve ranjavanja i da su ilegalno prodavali drogu na ulici. Program ima pet komponenti: mobilisanje zajednice (izgradnja podrške stanovnika, privrednika i organizacija u zajednici, definisanje planova prevencije nasilja, tj. opis ciljeva, aktivnosti, problema, postojećih programa i resursa u zajednici); pružanje pomoći mladima (pronalaženje mladih u visokom riziku za učešće u nasilju ili koji su već učestvovali u nasilju, dobijanje njihovog poverenja i preusmeravanje sa nasilnog životnog stila, tj. nalaženje posla, povratak u školu); edukacija javnosti (putem postera, flajera i sl.) o nasilničkom kriminalu i posledicama; učešće vođa verskih zajednica (obezbeđivanje prihvatilišta,

ubeđivanje mladih u riziku da odustanu od nasilja); i učešće krivičnog pravosuđa (saradnja zajednice i lokalne policije, obaveštavanje osoblja programa i partnera u zajednici od strane policije o nasilnim incidentima kako bi se angažovali u prevenciji). Program obuhvata organizovanje sastanaka za osoblje programa i članove zajednice, redovnu obuku za osoblje projekta, saradnju sa partnerima u definisanju planova i rešavanju problema. Evaluacija programa od strane Ministarstva pravde SAD u mestima Auburn Gresham, Englewood, Logan Square, Rogers Park, Southwest, West Garfield Park i West Humboldt Park, u procesu nakon 5 godina pokazala je mešovite, ali pozitivne rezultate. U četiri mesta smanjen je broj korišćenja vatrenog oružja (od 17%-24%) i broj ranjavanja (16%-34%), a u jednom (Auburn Gresham) je smanjen i broj ubistava vatrenim oružjem.

Program "Iskorenjivanje i zasejavanje" (National crime prevention centre, 2011) usmeren je ka susedstvima sa visokim nivoima kriminala, posebno aktivnostima bandi, nasilničkim kriminalom i kriminalom u vezi sa drogama. To je program prevencije u zajednici koji kombinuje sprovođenje zakona, rad policije u zajednici, mobilisanje zajednice i prevenciju kriminala. Cilj mu je "iskorenjivanje" kriminalaca koji se uključeni u zloupotrebu droga i nasilnički kriminal u zajednici i "zasejavanje", odnosno podsticanje prevencije, tretmana i restorativnih programa kako se kriminal ne bi vratio na područje zajednice. U okviru rada u zajednici policija nastoji da izgradi osećaj odgovornosti za stanje bezbednosti kod građana, a stanari se podstiču na učešće u procesu rešavanja problema koji dovode do vršenja krivičnih dela. Restorativni programi u susedstvu usmereni su ka stvaranju mogućnosti zapošljavanja, poboljšanju uslova stanovanja i ekonomskom razvoju. Evaluacija na 8 lokacija u SAD je pokazala da uspeh programa varira. Na 6 lokacija smanjen je broj teških krivičnih dela (npr. ubistva, silovanja, razbojništva, teške krađe na provalan način, krađe vozila, kriminal u vezi sa drogama). Utvrđeno je da uspeh programa zavisi od snage institucija i organizacija u zajednici, težine kriminala i ekonomske razvijenosti područja. Na lokacijama gde je ostvaren veći uspeh program je bio usmeren ka manjim grupama populacije, a građani i lokalne organizacije bili su više uključeni u proces odlučivanja.

Slično aktivnostima u navedenim programima, Bellis i saradnici ukazuju da je Kancelarija za maloletničko pravosuđe i prevenciju delinkvencije u SAD testirala obuhvatan model za prevenciju učešća u bandama (koji je pokazao uspešne i ponekad mešovite rezultate), a koji čini pet strategija za postupanje sa nasiljem bandi: 1) mobilisanje zajednice (uključivanje građana lokalne zajednice, mladih, grupa i službi u zajednici i koordiniranje novih mogućnosti za mlade u bandama i u riziku); 2) socijalna intervencija: obezbeđivanje usluga (preko službi za mlade, škola, itd.) za mlade u bandama i u riziku, kao i za porodice u riziku; 3) obezbeđivanje mogućnosti: obezbeđivanje pristupa programima posebne edukacije, obuke i zapošljavanja za mlade uključene u bande i u riziku; 4) suzbijanje: formalna i neformalna socijalna kontrola koja obuhvata nadzor i praćenje mladih u bandama od strane pravosudnih organa, organizacija u zajednici i škola; i 5) organizaciona promena i razvoj: razvoj i sprovođenje politika za najefikasnije korišćenje dostupnih resursa (Bellis, et. al., 2010: 27).

U Bostonu u SAD je sproveden program "Operacija prekid paljbe" s ciljem smanjivanja ubistava mladih u gradu kroz partnerstvo agencija krivičnog

pravosuđa, socijalnih i drugih službi (Bellis, et. al., 2010: 19). Policija je usvojila pristup nulte tolerancije prema nasilju i prestupima u vezi sa vatrenim oružjem i obezbedila upoznavanje članova bandi sa tim pristupom kroz sastanke i ostale aktivnosti. Krivična dela sa elementima nasilja i u vezi sa vatrenim oružjem postala su predmet usmerene i pojačane represivne akcije. Članovima bandi pružena je podrška kako bi napustili nasilan životni stil, a upućivani su na posao i omogućen im je pristup socijalnim uslugama. Evaluacija programa pokazala je značajno smanjenje ubistava mladih, smanjenje napada uz upotrebu vatrenog oružja i smanjenje poziva upućenih policiji zbog paljbe iz vatrenog oružja.

U svetu se koriste različite strategije za sprečavanje učešća mladih u bandama i u nasilju od pristupa nulte tolerancije kroz represivno postupanje, do rada policije u zajednici i intervencija kao što su edukativni programi, mentorstvo vršnjaka i usluge za pružanje pomoći mladima (Bellis, et. al., 2010: 27). S druge strane, pristup nulte tolerancije usmeren isključivo ka represiji i zatvaranju članova bandi nije dovoljno uspešan u sprečavanju problema od strane mladih u bandama, dok je u Centralnoj Americi uočeno da agresivni represivni pristupi čine problem još gorim, jer su povećali nasilje i učinili članove bandi organizovanijim. Uz to, pristupi prijateljstva prema bandama (edukacija i druge aktivnosti prema mladima u riziku) nisu se pokazali kao uspešni u Centralnoj Americi, a razlog može biti i to što su potrebne veće socijalne i ekonomske investicije za smanjivanje socijalne isključenosti, nejednakosti i nedostatka mogućnosti zapošljavanja (Bellis, et. al., 2010: 28).

Prikaz navedenih programa pokazuje da prevencija uključivanja mladih u bande treba da obuhvati aktivnosti većeg broja subjekata, među kojima su aktivnosti usmerene ka smanjivanju siromaštva, odnosno povećanju zaposlenosti, razvoju veština socijalne kompetencije, smanjivanju dostupnosti vatrenog oružja, kao i jačanje odvrćajućeg efekta represivne delatnosti posebno značajne. Istovremeno neophodno je nastaviti razvoj preventivnih programa, evaluaciju njihovog uticaja, a posebno poboljšati dokumentovanje preduzetih aktivnosti kako bi se utvrdili konkretni uslovi pod kojima te aktivnosti daju uspešne rezultate (opširnije o evaluaciji preventivnih programa u: Vuković, 2010). Program "Operacija prekid paljbe" u Bostonu dobar je primer dokumentovanja preduzetih aktivnosti. Dosledno sprovođenje planiranih aktivnosti u okviru tog programa ključni je razlog njegovog uspeha (Kennedy, et. al., 2001), dok je nepotpuna realizacija preventivnih programa za smanjivanje nasilja maloletnika uz upotrebu vatrenog oružja u Atlanti i Los Anđelesu razlog njihovog neuspeha (Vuković, 2012: 796-797).

5. Zaključak

Prvi korak za uspešno suprotstavljanje nasilju, uključujući i nasilje uličnih kriminalnih grupa, pored donošenja adekvatne zakonske regulative, je jačanje svesti o potrebi za organizovanom akcijom države, koja mora biti zasnovana na multiagencijskoj saradnji, neophodnoj kako za prevenciju tako i za represiju. Ako prihvatimo princip „da bi problem rešili moramo ga upoznati“, naučna analiza je preduslov za definisanje efikasnih mera sprečavanja i dokazivanja krivičnih dela nasilja. Rezultat prevencije i represije direktno zavisi od rezultata naučne analize

(Đurđević, Z., 2007). Neophodna je naučna analiza, izgradnja instrumenata za ranu identifikaciju elemenata koji mogu uticati, da neko postane učinilac ili žrtva krivičnog dela nasilja (Đurđević, Radović & Kolarević, 2012). Svakako, poseban predmet analize trebalo bi da bude usmeren na uzroke, zašto neko postaje član ulične kriminalne grupe, koji egzogeni i endogeni faktori utiču na njegovo ponašanje u grupi i vršenje krivičnih dela nasilja? Pozitivna činjenica je da kod nas ne postoje ulične kriminalne grupe na tom nivou organizacije o kakvim je bilo reč. Međutim, to ne znači da one ne mogu biti formirane. Kod nas poseban problem predstavljaju navijačke grupe koje vrše nasilje i koje su pored pripadnosti jednom klubu organizovane i po teritorijalnom principu. Njeni članovi vrše veliki broj krivičnih dela sa elementima nasilja, povezanih i sa trgovinom narkoticima. Potrebno je imati u vidu da su sukobi ekstremnih navijačkih grupa u poslednjih deset godina (1999-2009) odneli deset ljudskih života, čime je Srbija, po tom pokazatelju, na prvom mestu u Evropi (Simonović, Đurđević & Otašević, 2011).

Nasilje, prevencija nasilja zahteva kontinuiranu i sinhronizovanu akciju države, na analizi i prevenciji faktora koji dovode do nasilja, naročito među adolescentima.

6. Literatura

1. Aleasha, C. (2011). Youth gangs in the Uk: myth or reality? *In Internet Journal of Criminology*. ISSN 2045-6743 (Online).
2. Bellis A.M., Jones L., Hughes K., & Hughes S. (2010). *Preventing and Reducing Armed Violence – What Works?* Background paper, Oslo Conference on Armed Violence, Achieving the Millennium Development Goals 20-22 April 2010, Liverpool John Moores University, World Health Organization, Norwegian Ministry of Foreign Affairs and United Nations Development Programme
3. Bullock, K., & Tilley, N. (2002). Shootings, gangs and violent incidents. In Manchester: Developing a crime reduction strategy, Home Office, Crime Reduction Research Series Paper.
4. Congressional Research Service (2012). CRS Report for Congress-Mexico: Issues for Congress, February 15, 2012.
5. Douglas, J., Burgess, W.A., Burgess, G.A., & Ressler, K.R. (2006). *Crime Classification Manual: A Standard Investigating Classifying Violent Crime*, (2th ed.). San Francisco: Jossey-Bass.
6. Decker, S. H., & Van Winkle, B. (1996). *Life in the gang: Family, friends, and violence*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Đurđević, Z. (2007) Pojam i vrste analize kriminaliteta. U: *Nauka Bezbednost Policija, Kriminalističko-policijska akademija*, br.1/2007, 93-110.
8. Đurđević, Z., & Kolarević, D. (2011). Krivična dela sa elementima nasilja izvršena od strane dece i maloletnika-karakteristike, determinante i standardi prevencije. U: *Tematski zbornik Nasilje u školama i njegovo sprečavanje i suzbijanje, Kriminalističko-policijska akademija*, 113-134.
9. Đurđević, Radović, N., & Kolarević, D. (2012). Motivacioni modeli višestrukih-serijskih ubica. U: *Žurnal za kriminalistiku i pravo, Kriminalističko-policijska akademija*, br.1, 67-76.
10. Howell, J. C. (1997). *Youth Gangs*. OJJDP Fact Sheet (Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, U.S. Department of Justice, December 1997).

11. Home Office (2011). *Knife, Gun and Gang Related Violence*. Izvor: <http://www.homeoffice.gov.uk/crime/knife-gun-gang-youth-violence/>, dostupno: 04.04.2011.
12. Junger-Tas. J., Terlouw, G.-J., & Klein, M. W. (eds) (1994). *Delinquent behaviour among young people in the Western world*. Amsterdam/New York: Kugler Publications.
13. Kennedy M. D., Braga A. A., Piehl M. A., & Waring J. E. (2001). *Reducing Gun Violence: The Boston Gun Project's Operation Ceasefire*. Washington, D.C.: U.S. Department of Justice – Office of Justice Programs – National Institute of Justice
14. Klajn, I., & Šipka, M. (2010). *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Novi Sad: Prometej.
15. Klein, M. W. (1995). *The American street gang: Its nature, prevalence, and control*. New York: Oxford University Press.
16. Klein, W. M., Weerman, F. M., & Thornberry, P. T. (2006). *Street Gang Violence in Europe*. In: *European Society of Criminology*, Vol. 3 (4): 413–437.
17. Klein, M. W., & Maxson, C. L. (2006). *Street gang patterns and policies*. Oxford: Oxford University Press.
18. Kolarić, D. (2008). *Krivično delo ubistva*. Beograd: Službeni glasnik.
19. Malcolm, W. K., Frank, M. W., & Terence, P. T. (2006). *Street Gang Violence in Europe*. In *European Journal of Criminology*, European Society of Criminology, Volume 3 (4), 413–437.
20. Maxson, C. L., & Klein, M. W. (1995). *Investigating gang structures*. *Journal of Gang Research* 3, 33–40.
21. National Crime Prevention Centre (2011). *Primising and model crime prevention programs Volume II*. Canada, Ottawa: Public Safety Canada, National Crime Prevention Centre
22. *National Drug Intelligence Center & National Drug Threat Survey* (2009). *National gang threat assessment 2009*, No. 2009-M0335-001.
23. Pitts, J. (2008) *Reluctant Gangsters: The Changing Face of Youth Crime*, Cullompton: Willan Publishing.
24. *A Policy Report by the Gangs Working Group & The Centre for Social Justice* (2009). *Dying to Belon : An In-depth Review of Street Gangs in Britain*.
25. Simonović, B., Đurđević, Z., & Otašević, B. (2011). *Violence at sporting events in The Republic of Serbia-National and prevention and repression*. In: *Journal of Criminalistics and Law*, Academy of Criminalistics and Police Studies, No. 3, 81-98.
26. Vodinelić, V. (1993), *Problematika kriminalističko-taktičkih instituta informant, informator i prikriveni policijski izviđač u demokratskoj državi*, *Bezbednost*, br.3. 123-140.
27. Vuković S. (2010). *Prevenција kriminala*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija
28. Vuković S. (2012). *Firearms control in function of crime prevention*. – In: Milošević G. (ed.). *Archibald Reiss Days - thematic proceedings of international significance*, Academy of criminalistic and police studies, Belgrade, 783-800.

VIOLENCE OF CRIME STREET GROUPS

Summary

The article contains introduction, conclusion and three logically connected chapters. Introduction presents a short review of etymology meaning of the term “street crime group”, “gang” and “clan”. In the first chapter “Concept and characteristics of street crime groups” the authors research different definitions

of street crime groups, their basic characteristics, as presentation results from different studies of numerous and characteristic street crime groups in Europe and the United States. Based on the hypothesis that violence is important feature of street crime groups, the second chapter presents phenomenology of homicide which are committed by their members. In this chapter the authors indicate *modi operandi* and the principles which could be used in the analysis of consequences of unknown offender profile of homicide. Conclusion contains information about problems related to street crime groups in the Republic of Serbia.